

II. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ

Ερώτηση ελεύθερης ανάπτυξης

Ολοκληρώνοντας πλέον έναν κύκλο σπουδών, η τάξη σας αποφάσισε να τυπώσει ένα λεύκωμα στο οποίο μεταξύ άλλων (π.χ. χαρακτηριστικές φωτογραφίες της τάξης σας και του σχολείου σας) να εμπεριέχονται οι σκέψεις και τα βιώματά σας από τη σχολική ζωή.

Προσπαθώντας να εστιάσετε την προσοχή σας σε κάποιο ειδικότερο θέμα για το οποίο να καταθέσετε τις σκέψεις σας, σάς ήρθε στο νου η ακόλουθη φράση:

*Η μόρφωση «τρέχει» τώρα στους δρόμους·
κανένα σχολείο δεν μπορεί πια να την περικλείσει
στα πενιχρά εγχειρίδια και στις πενιχρότερες ακόμη συσκευές του.*

(Ε. Π. Παπανούτσου, «Τα νιάτα και ο δάσκαλος», *Η παιδεία Το μεγάλο μας πρόβλημα*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976, σ. 250)

Αποφασίσατε, λοιπόν, να αναπτύξετε τις σκέψεις σας για την άποψη αυτή σε ένα κείμενο 500 το πολύ λέξεων. Σ' αυτό με κατάλληλα επιχειρήματα και παραδείγματα από την εμπειρία σας προσπαθείτε να τεκμηριώσετε τη θέση σας, με στόχο να πληροφορήσετε τους αναγνώστες του εντύπου για τις απόψεις σας και να τους προβληματίσετε για το ρόλο του σχολείου στη σημερινή κοινωνία.

Συνειδητοποιώντας όμως ότι στο κείμενο που εκπονήσατε, επαναλάβατε κοινότοπα σχήματα και, τελικά, δεν κατορθώσατε να αποδώσετε τα συναισθήματα που σας διακατέχουν τις ώρες αυτές του απολογισμού της σχολικής σας ζωής, διαφοροποιείτε την προσέγγισή σας και σχεδιάζετε να εκθέσετε τις σκέψεις σας και τα βιώματά σας με εικόνες - σύμβολα και γλώσσα, κατά το μάλλον ή ήττον, λογοτεχνική. Με τον τρόπο αυτό πιστεύετε ότι θα παρουσιάσετε αποτελεσματικότερα τις ιδέες σας, καθώς μέσω της αισθητικής συγκίνησης θα ενεργοποιήσετε το θυμικό των αναγνωστών σας.

Να συνθέσετε όποια από τις δύο παραλλαγές προτιμάτε.

Π.Α. Το δοκίμιο στοχασμού

Π.Α.1. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

Π.Α.1.1. Με αφορμή μια προγραμματισμένη συζήτηση στην τάξη σας με θέμα την περιώνυμη φράση της χριστιανικής διδασκαλίας «αγαπάτε αλλήλους», μελετάτε διάφορα σχετικά κείμενα, ανάμεσά τους και τα δύο ακόλουθα αποσπάσματα. Θεωρώντας ότι η δική σας συμβολή στη συζήτηση αυτή δεν είναι αναγκαίο να γίνει με ένα δοκιμακό κείμενο που να απευθύνεται στη λογική, αποφασίζετε να αξιοποιήσετε χαρακτηριστικά της αγάπης που θίγονται στα ακόλουθα αποσπάσματα και να εκθέσετε τις σκέψεις σας γι' αυτά, παρουσιάζοντάς τες με εικόνες - σύμβολα που σας ήλθαν συνειρμικά στο νου από τη μελέτη τους. Να χρησιμοποιήσετε, κατά το δυνατόν, λογοτεχνικό ύφος.

A. *Τι σημαίνει ν' αγαπάς; Είναι ένα ιδανικό, κάτι πολύ μακρινό, ακατόρθωτο; Να συμπνάζ, να καταλαβαίνει, να βοηθάς τους άλλους, με φυσικότητα, χωρίς κανένα κίνητρο, να είσαι αυθόρμητα καλός, να φροντίζεις ένα φυτό ή ένα σκύλο, να συμπάσχεις με έναν απλό άνθρωπο, να είσαι καλόκαρδος με το φίλο σου, με τον γείτονα, αυτό δεν είναι που εννοούμε με τη λέξη αγάπη; Δεν είναι η αγάπη μια κατάσταση όπου δεν υπάρχει αίσθημα έχθρας, αλλά αδιάκοπη συγχώρεση;*

B. *Η αγάπη είναι κάτι που μπορείς να το εμπιστευτείς. Η εμπειρία μοιάζει να μας πείθει ότι μόνο οι ανόητοι δείχνουν εμπιστοσύνη, ότι μόνο οι ανόητοι πιστεύουν κι αποδέχονται το καθετί. Αν αυτό είναι αλήθεια, τότε η αγάπη είναι το πιο ανόητο απ' όλα, γιατί αν δεν στηρίζεται πάνω στην εμπιστοσύνη, την πίστη και την αποδοχή, τότε δεν είναι αγάπη. Ο Έρικ Φρομ έχει πει: «Αγάπη σημαίνει ν' αφοσιώνεσαι χωρίς εγγυήσεις, να προσφέρεις τον εαυτό σου ολοκληρωτικά με την ελπίδα ότι η αγάπη σου θα γεννήσει αγάπη στο αγαπημένο πρόσωπο. Η αγάπη είναι μια πράξη πίστης, κι όποιος έχει λιγοστή πίστη, έχει και λιγοστή αγάπη».*

Η αγάπη είναι αγάπη, μόνο όταν προσφέρεται χωρίς προσμονή ανταλλαγμάτων. Λόγου χάρη, δεν μπορείς να επιμένεις να σ' αγαπήσει κάποιος, να σου ανταποδώσει την αγάπη. Ακόμη και να το σκεφτεί κανένας αυτό, είναι αστείο. Ωστόσο, υποσυνείδητα, αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο οι περισσότεροι άνθρωποι ζουν. Αν αγαπάς αληθινά, τότε δεν έχεις άλλη επιλογή από του να πιστεύεις, να έχεις εμπιστοσύνη και να ελπίζεις ότι η αγάπη

σου θα σου επιστραφεί. Αλλά δεν υπάρχει καμιά σιγουριά γι' αυτό, καμιά εγγύηση. Αν περιμένει κανένας ν' αγαπήσει μόνον όταν θα 'ναι σίγουρος ότι θα δεχτεί ίση αγάπη σαν αντάλλαγμα, θα περιμένει για πάντα.

Ο άνθρωπος που αναζητά την αγάπη, θα ανακαλύψει ότι η αγάπη είναι υπομονετική. Η αγάπη περιμένει. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι κάθεται παθητικά για πάντα, αν χρειαστεί, μέχρι το άτομο να ωριμάσει. Η αγάπη είναι δραστήρια, όχι παθητική. Εμπλέκεται αδιάκοπα στη διαδικασία ν' ανοίγει καινούργιες πόρτες και παράθυρα, ώστε φρέσκιες ιδέες και ερωτήματα να γίνουν αποδεκτά. Μοιράζεται τη γνώση και προσφέρει την πειραματική βάση για να δοκιμάσει κάποιος αυτά που έμαθε. Στρώνει ένα ορεχτικό, γοητευτικό, καλοφαγάδικο τραπέζι, αλλά δεν μπορεί και ν' αναγκάσει κανέναν να φάει. Αφήνει στον καθένα την ελευθερία να επιλέξει και ν' απορρίψει ανάλογα με το γούστο του. Η αγάπη προσφέρει τον εαυτό της σ' ένα αδιάκοπο συμπόσιο για να τραφούμε, ξέροντας ότι όσο πιο πολύ ο καθένας δοκιμάζει, όσο πιο πολλά τρώει κι αφομοιώνει, τόσο μεγαλύτερη γίνεται η ενεργητικότητά του. Αλλά δεν μπορεί να φάει κάποιος υπερβολικά. Το μόνο που μπορεί είναι να έχει περισσότερα να προσφέρει, όταν οι άλλοι θα έρθουν στο συμπόσιό του. Το δυναμικό της αγάπης είναι απεριόριστο.

(Το απόσπασμα Α, ελαφρά συντομευμένο και διασκευασμένο, προέρχεται από το δοκίμιο του Κρισναμούρτι «Η αγάπη στη ζωή μας και στην εκπαίδευση», στον τόμο με κείμενα των Άντλερ, Μαρκούζε, Κρισναμούρτι, Φρομ, *Αγάπη*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1974, σ. 69. Το Β από το δοκίμιο του Λέο Μπουσκάλια, «Ένα θέμα ορισμού», *Η Αγάπη*, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1989, σσ. 82-85, επιλεγμένα χωρία.)

Π.Α.1.2. Με την υπόθεση ότι η τάξη σας συμμετέχει σε ένα ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό πρόγραμμα αλληλογνωριμίας των ευρωπαϊών μαθητών για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αποφασίζετε να περιγράψετε στους συμμαθητές σας των άλλων ευρωπαϊκών χωρών χαρακτηριστικά γνωρίσματα και αντιδράσεις των νεοελλήνων.

Διαβάζοντας διάφορα σχετικά κείμενα, στέκεστε στο ακόλουθο δοκιμακό απόσπασμα, από το οποίο αποφασίζετε να αξιοποιήσετε τα χαρακτηριστικά του ελληνικού ήθους που επισημαίνονται και να τα παρουσιάσετε σε ένα κείμενο 4-5 παραγράφων, χρησιμοποιώντας λογοτεχνική γλώσσα και εικόνες - σύμβολα που να αποτυπώνουν τα χαρακτηριστικά αυτά καθώς και τις σκέψεις που σας προκάλεσαν.

Το φως είναι ανελέητο και δεν αφήνει χώρο για φωτοσκιάσεις. Τα περιγράμματα είναι σαφή. Το φως αντιτίθεται στο σκοτάδι. Θέλω να πω είμαστε ένας λαός (όχι μονάχα οι νεοέλληνες αλλά οι Έλληνες όλης της ιστορίας) των αντιθέσεων. Πλάι στους μετεωρισμούς μας στα ύψη οι πτώσεις μας στα βάθη. Αντιφατικοί πολλές φορές με τον εαυτό μας: Ο ψοφοδεής και ταλαίπωρος που γίνεται ήρωας, ο ήρωας που γίνεται προδότης. Μεγαλοσύνη και αθλιότητα στο ίδιο πρόσωπο. Ο Δημάρατος, ο Θεμιστοκλής, ο Αλκιβιάδης δεν μπήκαν τυχαία στην ιστορία μας. Επειδή το φως δεν επιτρέπει ελιγμούς, είμαστε ειλικρινείς μέχρι αφελείας και δεν ξέρουμε τη διπλοπροσωπία. Το ελληνικό ήθος είναι ένα μωσαϊκό με αφάνταστους συνδυασμούς, όλους όμως σαφείς στα όριά τους. Όπως περίπου τα ελληνικά τοπία με την ποικιλία τους και τη σαφήνειά τους. Ακόμη το ελληνικό ήθος αποφεύγει την εκζήτηση και την επιτήδευση, γιατί όλ' αυτά είναι φωτοσκιάσεις. Απ' εδώ πηγάζει η αίσθηση του περιττού, η απλότητα, η λιτότητα. Το μέτρο και η μεσότητα είναι η σύζευξη των αντιθέτων, γι' αυτό και είναι δυναμικά. Τα στοιχεία δεν απαμβλύνονται· κρατούν όλη τους τη δυναμική ενέργεια.

Όλ' αυτά έχουν να κάνουν με την πολυθρόλητη ελληνική εφηβεία. Αν η εφηβεία είναι η ηλικία των εξάρσεων αλλά και των ξαφνικών απογοητεύσεων, του ανικανοποίητου και της δίψας για το καινούργιο, του ατομικού εγωκεντρισμού αλλά και της απόλυτης εξάρτησης, του αυτοσχεδιασμού κι όχι της σοφής ταξινόμησης, της μέθης αλλά και της εκλογίκευσης, τότε είμαστε, σαν λαός, έφηβοι.

(Κυριάκου Πλησή, «Ελληνικό ήθος», *Δοκίμια Λυκείου*, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων Μ.Ε., Υπουργείο Παιδείας Κύπρου, Λευκωσία 1993, σ. 51)

Π.Α.2. Ερώτηση συνδυασμού σύντομης απάντησης και ελεύθερης ανάπτυξης

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το ακόλουθο κείμενο να απαντήσετε στις ερωτήσεις που δίνονται μετά από αυτό.

Ένας λόγος για τη μοναξιά

Ήσυχο βράδυ Κυριακής με το ανοιχτό βιβλίο, τα σκόρπια χαρτιά· στην παραμέσα κάμαρα τα παιδιά γελάνε. Αυτό το γέλιο ξαφνικά με αναστατώνει· πλούσιο, πηγαίο, ξέγνοιαστο, Σα σπάνιο ρόδο. Αν τη γράψω κάπου, π.χ. σ' ένα ημερολόγιο, αυτή τη μικρή στιγμή να τη θυμάμαι- όχι, δεν θέλω να τη γράψω. Κάποια μέρα ξαναδιαβάζοντάς το θα λυπηθώ, γιατί ο καιρός περνάει και τα παιδιά δεν θα είναι τότε πια παιδιά -όχι δεν θέλω να γράψω τίποτε πουθενά, σκέφτομαι και τρομάζω μ' αυτά που σκέφτομαι και λέω πως είναι η μοναξιά που με κάνει να τα βλέπω όλα μ' αυτή τη σκληρή ματιά, όλα υπονομευμένα με φθορά, όλα πατιναρισμένα με θάνατο, είναι, λέω, η μοναξιά που καταλύει σιγά σιγά τις καλές μου δυνάμεις, αυτή η φάουσα που δίχως να θέλω με σκέπασε σαν σφικτός κισσός, αμέσως μόλις συνειδητοποίησα την ύπαρξή μου, η λάμια που κουβαλάω στο αίμα μου μέσα η αχόρταγη, ο σκοτεινός μου έρωτας, η άσπρη στέπα που μέσα της χάνομαι, η άλλη όψη της μοίρας μου.

Υπάρχουν πολλών ειδών μοναξιάς: η μοναξιά του χρυσόψαρου στη γυάλα είναι η φοβισμένη μοναξιά. Του πουλιού στο κλουβί είναι η βασανισμένη μοναξιά. Του φονιά μέσα στο μυστικό του η επικίνδυνη μοναξιά. Του καλόγερου στη σκήτη του η ευδαιμονική μοναξιά. Του άρρωστου πάνω στο χειρουργικό τραπέζι, του μελλοθάνατου στο κελί του, η εναγώνια μοναξιά. Του ενός μέσα στο πλήθος το αδιάφορο η απελπισμένη μοναξιά, του ποιητή μέσα στα όνειρά του η γόνιμη μοναξιά. Μα η μοναξιά του ανθρώπου μπροστά στο αίνιγμα της ύπαρξής του είναι η κορυφαία, η πιο τραγική κι αγιάτρευτη μοναξιά.

Αφόντας αποκόπηκε ο λώρος που τον έδενε με τη μητέρα και πετάχτηκε έξω απ' την αμνιακή του ευδαιμονία ο άνθρωπος, στον ορθάνοιχτο ξένο κόσμο, μονάχος ζει κι επιβιώνει ανάμεσα σε πλήθος άλλους μόνους, και πάσχει και πεθαίνει μόνος, παρ' όλα τα φώτα και τους φίλους και τους συγγενείς, δίχως να υπάρχει αγάπη, πλούτος, δόξα ικανή να εξαγοράσει αυτή τη μοίρα.

Κι εκείνοι που ποτέ τους δεν προβληματίζονται, έρχεται κάποια στιγμή που μένουν άναυδοι μόλις το πικρό της ρίγος τους αγγίζει, αθέλητα, γιατί για όλους έρχεται κάποτε αυτή η στιγμή, όσο κι αν την αποφεύγουν. Μονάχα τα παιδιά την αγνοούν μη έχοντας ακόμα δοκιμάσει το μήλο που εξαιτίας του χάσαμε τον

Παράδεισο· το μήλο ήταν η Γνώση, κι η Γνώση είναι η Αλήθεια, η Αλήθεια Ελευθερία κι η Ελευθερία Μοναξιά...

Αν μπορούσα να τη ζωγραφίσω, θα 'φτιαχνα μόνο δυο μεγάλα μαγνητικά μάτια, που σου κατακυριεύουν την όραση, καθώς το φίδι το πουλί. Είναι αναγκαία η μοναξιά, λέει ο Ρίλκε· κάποτε πρέπει να αποσύρεται κανείς στον εαυτό του, μακριά από τους αλαλαγμούς του πλήθους. Αυτή είναι η εσωτερική μοναξιά, η πιο αληθινή, η πιο μαρτυρική, που δεν γιατρεύεται και δεν παρηγοριέται με τίποτα. Όμως κι η πιο σωτήρια, η πιο κερδοφόρα. Μέσα της βρίσκω τον βαθύν εαυτό μου, τον συλλαμβάνω, τον γνωρίζω, τον ελέγχω, τον παρατηρώ, νιώθω σαν το δέντρο που σκύβει και βλέπει τις ρίζες του. Το κέρδος μου πάντα ήτανε που μου άνοιγε τα σκοτεινά, τα αλλόκοτα και τα δαιδαλώδη, ενώ απάνω μου φυσούσε ο άνεμος των άλλων κόσμων.

Κάθε φορά με γκρεμίζει για να με ξαναχτίσει απ' την αρχή, με θεμέλια βαθύτερα. Χωρίς αυτήν τι θα ήμουν -ένα πάνω- κάτω, μια σκέτη αναπνοή, ένας εαυτός χωρίς αντίκρισμα. Μέσα της σαν σε αγκαλιά μητέρας ξαναβρίσκομαι μαζεύοντας τα σκόρπια κομμάτια μου που η ορμή της ζωής σφεντόνισε στους πέντε ανέμους· γίνομαι πάλι ολόκληρη να μπορώ να υπάρχω.

Η μοναξιά είναι στάση ψυχής και προφητεία και επανάσταση, ανησυχία και δαπάνη ζωής, πυρακτωμένη αγωνία του όντος, πικρότατη σοφία και καημός αβάσταχτος. Η οικογένεια, η κοινωνία, ο έρωτας προσπαθούν ν' απαλύνουν το άλγος της γνωριμίας της. Μόλις όμως τη συνειδητοποιήσει κανείς, μένει απρηγόρητος σ' όλη του τη ζωή. Είναι ο γύπας που τρώει τα σωθικά μας, ο φοβερός καθρέφτης, το πικρό πουκάμισο του Νέσσου¹³, το κενό κέλυφος κάτω απ' τα δάχτυλα της δίψας μας. Αγοήτευτη, αμάραντη, μακρόσυρτη τυραννία, απάνθρωπη μητέρα, σκοτεινή γοητεία, το άλλο εγώ μας, ο πλούτος κι η πληγή μας η μυστική, κοινή μας μοίρα, η λυδία λίθος που δοκιμάζει το μέταλλό μας, πολύτιμη συντρόφισσα και λίθος μέγας· χαρά σε κείνον που σαν άλλος άγγελος τετραπτέρουγος τον αποκυλά και βγαίνει έξω αναστημένος.

Όλα τα θαυμαστά γίνονται μες στη μοναξιά: το μπουμπούκι, το κουκούλι, το έργο το πνευματικό, κι ο Θεός, τον κόσμο που τον έπλασε μονάχος, έπειτα από αιώνες μοναξιάς αβάσταχτης. Μοναξιά δεν σημαίνει μόνο απόσυρση από τα εγκόσμια, απομόνωση και περισυλλογή, ούτε φυγή, άρνηση, απραξία, που

¹³ Νέσπος: μυθικός κένταυρος. Σκοτώθηκε από τον Ηρακλή, του οποίου το θάνατο προκάλεσε αργότερα δηλητηριασμένος χιτώνας που είχε δώσει κάποτε ο ίδιος στη Δηιάνειρα, σύζυγο του Ηρακλή. Βλ. και *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4, «Ηρακλής – Πανελλήνιες Εκστρατείες», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996, σσ. 104-105 και 115-118.

συνοδεύονται από έπαρση και χαλαρότητα και αθυμία. Σημαίνει καμίνευμα σε υψηλές πνευματικές, μεταφυσικές θερμοκρασίες, σημαίνει μόχθο Σισύφου στο κακοτράχαλο βουνό του αινίγματος...

(Λένας Παππά, «Ένας λόγος για τη μοναξιά», *Δοκίμια Λυκείου*, ό.π., σελ. 191-193, ελαφρά συντομευμένο)

A) Να προσδιορίσετε:

- α) ποια είναι η τελική θέση της συγγραφέως στο θέμα της μοναξιάς και με ποιον τρόπο (συλλογιστική πορεία σκέψης, σύνδεση των παραγράφων μεταξύ τους) οδηγείται σ' αυτήν, και
- β) τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται, καθώς επίσης τη γλωσσική ποικιλία και το ύφος του κειμένου.

B) Επειδή συχνά γίνεται λόγος για τη μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου με τρόπο γενικευτικά απαξιωτικό, αποφασίσατε να αποκαταστήσετε τα πράγματα και να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας την «αντίπαλη» θέση. Για το σκοπό αυτό συντάσσετε και στέλνετε στο περιοδικό του σχολείου σας ένα κείμενο 5 το πολύ παραγράφων, στο οποίο με ενδεικτικά παραδείγματα και πειστικά επιχειρήματα προσπαθείτε να ευαισθητοποιήσετε τους αναγνώστες σας για τη σημασία της μοναξιάς στη ζωή του ανθρώπου. Επειδή ακριβώς ο στόχος σας είναι από την πρώτη παράγραφο να «προκαλέσετε» την έκπληξη και, επομένως, την προσοχή του αναγνώστη σας, ακολουθείτε παραγωγική πορεία και διατυπώνετε τη θέση σας με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια και σαφήνεια.

Π.Α.3. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Π.Α.3.1. Να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες εκφράσεις με το κατάλληλο επίρρημα από τα ζεύγη των επιρρημάτων του ακόλουθου πίνακα (δύο στοιχεία δεν θα χρησιμοποιηθούν).

• αδιάκριτα-αδιακρίτως	• ευχάριστα-ευχαρίστως
• άμεσα-αμέσως	• ιδιαίτερα-ιδιαίτέρως
• απλά-απλώς	• τέλεια-τελείως
• έκτακτα-εκτάκτως	

1. Η προθεσμία υποβολής των αιτήσεων λήγει εντός της εβδομάδας, γι' αυτό πρέπει (χωρίς χρονοτριβή) _____ να καταθέσεις τα δικαιολογητικά σου.
2. Είναι γλωσσομαθής. Στην ομιλία του όμως χρησιμοποιεί (χωρίς διάκριση) _____ λέξεις από διάφορες γλώσσες, με αποτέλεσμα να μη γίνεται κατανοητός.
3. Το μέγεθος του σεισμού έγινε (απευθείας) _____ αισθητό στην ευρύτερη περιοχή του νομού.
4. Ο Διευθυντής τον κάλεσε (χωριστά από τους άλλους) _____ για να του εκφράσει τις ευχαριστίες του.
5. Έχει μια κακή συνήθεια, να ρωτά (χωρίς διακριτικότητα) _____ για υποθέσεις που δεν τον αφορούν.
6. Μας διαβεβαίωσε ότι μόλις αποβιβαστούμε στο νησί, θα μας ξεναγήσει (με προθυμία) _____ σε όλα τα αξιοθέατα.
7. Η μουσική, ο χορός και η καλή παρέα συντέλεσαν στο να περάσουμε (χαρούμενα) _____ την τελευταία βραδιά των διακοπών μας.
8. Ο γιατρός αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη συντροφιά μας, επειδή τον κάλεσαν (ξαφνικά) _____ στο νοσοκομείο.
9. Ο ζωγράφος του πορτρέτου απέδωσε (με τελειότητα) _____ τα χαρακτηριστικά του μοντέλου.
10. Συνήθως ντύνεται (με απλότητα) _____, ωστόσο το ντύσιμό της εκφράζει μια λεπτή αίσθηση γούστου.
11. «Δεν πρόκειται να μακρηγορήσω. Θέλω (μόνο) _____ να σας εκφράσω τις ευχαριστίες μου για την αμέριστη συμπαράστασή σας.»
12. Η πρόσληψη του νεαρού υπαλλήλου αποδείχθηκε επιτυχημένη. Εργάζεται με προθυμία και ανταποκρίνεται (πάρα πολύ καλά) _____ στις υποχρεώσεις του.

Π.Α.3.2. Ο δημοσιογράφος που συνέταξε το ακόλουθο κείμενο δυσκολεύεται στην επιλογή της ορθής κατάληξης των επιρρημάτων, γι' αυτό και εσείς, ως διευθυντής συντάξεως, πριν το δημοσιεύσετε στην τοπική εφημερίδα κάνετε τις απαιτούμενες διορθώσεις:

Στη λιτή εκδήλωση που οργανώθηκε έκτακτα _____ (1) μία ημέρα πριν την έναρξη των παραστάσεων του δημοτικού θεάτρου, ο σκηνοθέτης του έργου εμφανίστηκε ιδιαίτερα _____ (2) συγκινημένος. Στη σύντομη ομιλία του, ευχαρίστησε ιδιαίτερα _____ (3) τη δημοτική αρχή που τον επέλεξε ως σκηνοθέτη και δήλωσε ότι ανταποκρίθηκε άμεσα _____ (4) στην πρόταση που του έγινε και ότι ανέλαβε ευχάριστα _____ (5) τη σκηνοθεσία στο περιφερειακό μας θέατρο. Στη συνέχεια μίλησε για το έργο, εξηγώντας ότι πρόκειται για ένα κλασικό έργο που απευθύνεται σε όλους τους θεατές, αδιάκριτα _____ (6) ηλικίας ή μορφωτικού επιπέδου και διαβεβαίωσε ότι θα αγγίξει άμεσα _____ (7) την καρδιά του κοινού χαρίζοντάς του όχι απλά _____ (8) δύο ευχάριστες ώρες, αλλά και αφορμή για βαθύτερο προβληματισμό. «Διότι, όταν συμβαίνουν τόσα γύρω μας,» είπε κλείνοντας την ομιλία του, «πρέπει κανείς να είναι τέλεια _____ (9) αδιάφορος, για να αισθάνεται ήρεμος και εφησυχασμένος».

II.B. Το Αποδεικτικό δοκίμιο

II.B.1. Ερώτηση συνδυασμού σύντομης απάντησης και ελεύθερης ανάπτυξης

- A) Αφού διαβάσετε προσεκτικά το ακόλουθο απόσπασμα δοκιμίου, να προσδιορίσετε:
- α) το θέμα και τη θέση που διατυπώνεται (άμεσα ή έμμεσα) σ' αυτό και με βάση αυτά να τιτλοφορήσετε το κείμενο,
 - β) τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται για τη τεκμηρίωση της θέσης του συγγραφέα, και
 - γ) το σκοπό του συγγραφέα.
- B) Επειδή θεωρείτε ότι το συγκεκριμένο κείμενο δεν προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον αιώνα μας, αποφασίσατε σε ένα απαντητικό τρόπον τινά κείμενο 5-6 παραγράφων να εκθέσετε τα όσα θα μπορούσατε να καταλογίσετε στο παθητικό του 20ου αιώνα. Στο κείμενό σας διατυπώνετε από την αρχή με σαφήνεια και ακρίβεια τη θέση σας και αναπτύσσετε τις επιμέρους ιδέες σας με λογική σειρά, τεκμηριώνοντάς τις με λογικά επιχειρήματα και ενδεικτικά παραδείγματα, ώστε οι αναγνώστες σας μετά την ανάγνωση και του δικού σας κειμένου να μπορέσουν να σχηματίσουν τη δική τους γνώμη και να αξιολογήσουν ανάλογα τον αιώνα που πέρασε.

Ένας αιώνας μπορεί να αξιολογηθεί με βάση την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο σύστημα αξιών και την καθημερινή του εφαρμογή. Όπως είναι γνωστό, η υποκρισία βρίσκεται ανάμεσα στη θεωρητική αναγνώριση των αξιών και στην καταστρατήγησή τους. Ε, λοιπόν, ο δικός μας αιώνας υπήρξε ίσως λιγότερο υποκριτής από τους άλλους. Διακήρυξε κάποιους κανόνες συμβίωσης, σίγουρα τους παραβίασε, δέχθηκε όμως και δέχεται να δικάζονται δημοσίως οι παραβάτες. Αυτό μπορεί να μην εμπόδιζε την επανάληψη των παραβάσεων, είχε όμως κάποιες επιπτώσεις στην καθημερινή μας συμπεριφορά και στη δυνατότητα (που έχουν πολλοί και σίγουρα οι πολίτες του δυτικού κόσμου) να ζούμε περισσότερο καιρό χωρίς να γινόμαστε θύματα ποικίλων αυθαιρεσιών.

Εγώ σήμερα έχω την απαίτηση να κυκλοφορώ ελεύθερα στο δρόμο να μη με σκοτώσει κάποιος που θέλει να περάσει από δεξιά στο ίδιο μ' εμένα πεζοδρόμιο και τα παιδιά μου να μην τιμωρηθούν με ραβδισμό για να δοθεί ένα ψυχολογικό μάθημα στο γιο του δούκα. Κάποιοι λωποδύτες προσπαθούν ακόμη να απαγορέψουν σε μια έγχρωμη γυναίκα ν' ανεβεί στο λεωφορείο, η κοινή γνώμη

όμως τους καταδικάζει. Δεν πέρασαν ούτε εκατό χρόνια από τότε που γελούσαμε με τις σουφραζέτες¹⁴: δεν λέω ότι οι γυναίκες πέτυχαν ολοκληρωτικά την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, σήμερα όμως θεωρείται βάρβαρη μια χώρα στην οποία οι γυναίκες δεν έχουν δικαίωμα ψήφου.

Μια και προσπαθούμε να βρούμε τα καλά, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι στον αιώνα μας, περισσότερο απ' ό,τι σ' όλους τους άλλους, φροντίσαμε να μεγαλώσει η διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Βέβαια, περιμένω από κάποιον να καταγράψει όλες τις περιπτώσεις καρκίνου που οφείλονται στη μόλυνση της ατμόσφαιρας. Τρομάζω, γιατί θα μπορούσε να τύχει και σε μένα, δεν ξεχνάω όμως τα εκατομμύρια των γυναικών που πέθαιναν στη γέννα μέχρι που ο δόκτορ Semmelweis έπεισε τις μαμές ότι ήταν αρκετό να απολυμαίνουν τα χέρια τους. Από τότε δεν πέρασαν ούτε εκατό πενήντα χρόνια. Προηγουμένως όμως, επί χιλιετίες, οι γυναίκες πέθαιναν από τον «πυρετό της λεχώνας» σαν τις μύγες.

Στον αιώνα μας καταναλώνουμε περισσότερο τυπωμένο χαρτί απ' ό,τι σε οποιονδήποτε άλλο. Αναμφίβολα ένα τεράστιο ποσοστό απ' αυτό το χαρτί θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο καμινέ, επί αιώνες όμως οι ουτοπιστές πίστευαν ότι αν οι άνθρωποι μάθουν να διαβάζουν, θα κάνουν ένα ποιοτικό άλμα. Βέβαια, αν όλοι μάθουμε το πυθαγόρειο θεώρημα, αυτό δεν σημαίνει ότι θα βελτιωθεί η ανθρωπότητα, εκείνοι όμως που σήμερα δεν έχουν τη δυνατότητα να το μάθουν, έχουν μέσο όρο ζωής τριάντα χρόνια, κι αυτό δεν είναι σύμπτωση.

Γενικά σήμερα πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να σκοτώνουμε όσους σκέφτονται διαφορετικά, ότι όποιος έχει διαφορετική θρησκεία απ' τη δική μας δεν είναι βάρβαρος ή εγκληματίας, αλλά κάποιος που μορφώθηκε διαφορετικά. Και δεν έχει σημασία αν συνεχίζουμε να σκοτώνουμε, να βιάζουμε, να αυθαιρετούμε: όλα αυτά η κοινή συνείδηση τα θεωρεί εγκλήματα και σίγουρα διαπράττονται με λιγότερο θάρρος και χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι αποτελούν δικαίωμά μας.

(Umberto Eco, *Σημειώματα*, Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης, Θεσ/νίκη 1990, σσ. 178-180 απόσπασμα συντομευμένο)

¹⁴ Σουφραζέτα: Στην Αγγλία, τέλη 19ου και αρχές 20ου αιώνα, σήμαινε τη γυναίκα που διεκδικούσε το δικαίωμα ψήφου για το φύλο της, πριν από την τελική νομική του κατοχύρωση το 1928. Κατ' επέκταση σημαίνει τη φεμινίστρια. Ετυμολογία: < γαλλ. suffragette < suffrage «ψήφος, δικαίωμα ψήφου» (Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, σ. 1648).

Π.Β.2. Ερώτηση σύντομης απάντησης

- α) Αφού εντοπίσετε το θέμα που απασχολεί το συντάκτη του ακόλουθου κειμένου καθώς και τη θέση που διατυπώνει, να τιτλοφορήσετε το κείμενο.
- β) Να προσδιορίσετε τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να τεκμηριώσει τη θέση του και να κρίνετε την πειστικότητα της τεκμηρίωσης αυτής.
- γ) Να βρείτε το σκοπό σύνταξης του συγκεκριμένου κειμένου και να εξετάσετε αν η χρησιμοποιούμενη γλωσσική ποικιλία, το ύφος και η οργάνωση των ιδεών συντελούν στην επίτευξη του σκοπού αυτού.

Η σχάση του ατόμου του υδρογόνου εκλύει πράγματι τρομερές δυνάμεις. Η σχάση όμως ενός κράτους σε μικρότερες ανεξάρτητες μονάδες είναι το λιγότερο αμφίβολη, γιατί μπορεί να καταλήξει σε αντικειμενική αδυναμία των μικρότερων μονάδων να ανταποκριθούν στις σημερινές ανάγκες.

Είναι αλήθεια πως η τάση στους τελευταίους αιώνες, τουλάχιστον στην Ευρώπη, έτεινε προς την απορρόφηση των μικρότερων κρατικών (ή οιονεί κρατικών) μονάδων σε μεγαλύτερες, πιο συγκεντρωμένες κρατικές εξουσίες. Υπολογίζεται πως πριν από πέντε αιώνες, στην εποχή που άρχιζαν να συγκροτούνται τα μεγάλα «εθνικά» κράτη, υπήρχαν περίπου 500 ανεξάρτητα κράτη ή κρατίδια στην Ευρώπη. Στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ευρώπη είχε συγκεντρωθεί σε 23 ανεξάρτητα κράτη με συνολικό μήκος συνόρων 18.000 χλμ. Μετά την κατάρρευση του σοβιετικού συνασπισμού οι ανεξάρτητες κρατικές μονάδες στον ίδιο χώρο υπερδιπλασιάστηκαν σε 50 με κάπου 40.000 χλμ σύνορα. Δημιουργήθηκαν νέες κρατικές μονάδες, όχι όλες μικρές σε έκταση (όπως π.χ. η Μολντόβα) αλλά αδύναμες σε εσωτερική οργάνωση, αφού δεν είχαν ποτέ υπάρξει στην ιστορία ως ανεξάρτητα κράτη (όπως π.χ. οι πέντε κεντροασιατικές δημοκρατίες και το Αζερμπαϊτζάν) ή είχαν κάποια κρατική υπόσταση στο πολύ μακρινό παρελθόν (όπως η Γεωργία ή η Αρμενία). Είναι τουλάχιστον αμφίβολο αν το φαινόμενο αυτό υπό τις σημερινές παγκόσμιες συνθήκες έχει ενισχύσει ή αντίθετα αποδυναμώνει την εξουσία που κάθε μια από τις μονάδες αυτές ασκεί μέσα στα σύνορά της.

Ένα άλλο κύμα σχάσης ξεκίνησε από την εποχή της αποαποικιοποίησης που δημιούργησε σωρεία νέων κρατών στην Αφρική. Ακόμη όμως περισσότερο έντονη

υπήρξε η σχέση σε μικρά και μικρότατα, θα έλεγε κανείς «μίνι»- κράτη στην Καραϊβική και στον Ειρηνικό.

Και ένα τρίτο κύμα σχέσης δεν αποκλείεται να σημειωθεί μετά τη διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης. Μέσα στα ίδια τα μεγαλύτερα κράτη της τέως Σοβιετικής Ένωσης, την Ουκρανία και κυρίως τη Ρωσία οι δυνάμεις που τείνουν προς τη σχέση είναι φανερές. Λιγότερο στη Δυτική (τέως Πολωνική) Ουκρανία. Πιο φανερά στην ουκρανική από τα χρόνια του Στάλιν Κριμαία. Και ακόμη πιο έκδηλα στις αλλογενείς, κατά το πλείστον μουσουλμανικές περιοχές της Ρωσίας. Η περίπτωση της Τσετσενίας περιμένει τους μιμητές της στο Νταγκεστάν και την Οσετία, αλλά και οι Τατάροι και οι Καλμουκοί και οι Γιακούτες δεν αποκλείεται να εκδηλώσουν σύντομα ανάλογες διαθέσεις. Ακόμα και μέσα σε κράτη μικρά σε έκταση που μόλις απέκτησαν την ανεξαρτησία τους, όπως η Γεωργία, εμφανίζονται δυναμικά αποσχιστικές κινήσεις (στην Αμπχαζία).

Τι θα γίνει άραγε, αν η τάση αυτή συνεχισθεί και επεκταθεί- πράγμα όχι απίθανο- και στις άλλες ηπείρους; αν σκεφθούμε, σαν ένα απλό παράδειγμα, πως στις 18 χιλιάδες νησιά της Ινδονησίας ζουν τουλάχιστον κάπου 180 εκατομμύρια άνθρωποι που ανήκουν σε 500 φυλετικές ομάδες, μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα της έκτασης που ενδεχομένως μπορεί να προσλάβει αυτό το φαινόμενο. Και πού είναι το όριο ανάμεσα σε εθνικισμό και τοπικισμό; Η σχέση θα γίνεται με εθνοτικά κριτήρια ή γλωσσικά ή θρησκευτικά ή τι άλλο; Αλλά το κυριότερο, η ανέγερση νέων τειχών -συνόρων σε περιμέτρους μικρές ή μικρότατες διευκολύνει ή δυσχεραίνει την αντιμετώπιση των σημερινών προβλημάτων;

Η τάση αυτή της «ελαχιστοποίησης» της κρατικής έκτασης για να ισχυροποιείται η εκάστοτε κεντρική εξουσία του μικρού νέου κράτους, εμφανίζεται διαμετρικά αντίθετη με την τάση της «μεγιστοποίησης» που παρατηρείται παγκόσμια στον οικονομικό τομέα (αλλά και στον τεχνολογικό και τον κοινωνικό), μια τάση που περνάει επάνω από τα όποια τείχη - σύνορα. Όταν τελευταία έγινε η συγχώνευση της BP με την Amoco παρατηρήθηκε πως τα έσοδα της νέας εταιρείας ήταν περίπου ίσα με το ΑΕΠ¹⁵ της Ελλάδος. Ανάλογες συγκρίσεις έχουν γίνει για άλλους κολοσσούς του παγκόσμιου κεφαλαίου σαν την Τογιότα ή τη Τζένεραλ Μότορς σε σχέση με τα οικονομικά μεγέθη χωρών όπως η Νορβηγία ή η Δανία. Και είναι εύλογο να γεννάται το ερώτημα, τι είδους κόσμος θα προκύψει, όταν η συγκέντρωση κεφαλαίου στα χέρια ολίγων γιγαντιαίων εταιρειών φαλκιδεύει συνεχώς αποτελεσματικότερα την πολιτική εξουσία των

¹⁵ ΑΕΠ: Αρκτικόλεξο που δηλώνει το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν μιας χώρας.

κρατών. Η τάση δε αυτή, σημειωτέον, βαίνει παράλληλα με τη συνεχώς αυξανόμενη γνώση στους τεχνολογικούς τομείς, όπως η πληροφορική και οι επικοινωνίες, όπου όχι μόνο τα μικρότατα, αλλά ακόμη και μεσαία κράτη δεν μπορούν πια να κινούνται αυτοτελώς. Και ακολουθούν από κοντά και τα άλλα μεγάλα προβλήματα της λαθρομετανάστευσης, των ναρκωτικών και γενικότερα του οργανωμένου εγκλήματος.

Τα πολλά αυτά ερωτηματικά πάνω στο φαινόμενο της σχάσης ενός κράτους σε μικρότερες ανεξάρτητες μονάδες καταλήγουν στο να αμφισβητήσουν, αν υπό τις σημερινές συνθήκες παγκοσμιότητας της οικονομίας και της τεχνολογίας μπορεί το πρότυπο αυτό να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Η παγκοσμιοποίηση τόσο της οικονομίας όσο και της τεχνολογίας δείχνει πως μένουν λίγα περιθώρια για μοντέλα που ευνοούν αποτελεσματικά μικρότερες αμυντικές περιμέτρους τειχών - συνόρων. Η διαπίστωση δεν είναι σημερινή. Πριν από εκατόν πενήντα χρόνια ο Μαρξ είχε επισημάνει πως η διεθνοποίηση της οικονομίας -από τότε!- με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και την εμφάνιση της παγκόσμιας αγοράς, θα κατέληγε στη διάβρωση της εθνικής βάσης της βιομηχανίας, γιατί θα οδηγούσε σταδιακά σε αλληλεξάρτηση των εθνών. Μπορεί σε πολλά οι προφητείες του Μαρξ να έπεσαν έξω, σ' αυτό το θέμα πάντως τα πράγματα κατά κάποιον τρόπο τον δικαιώνουν.

(Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Σύνορα. Η μεταβαλλόμενη σημασία της εδαφικής κυριαρχίας* ΕΛΙΑΜΕΠ, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 1999, σσ. 123-128, απόσπασμα συντομευμένο και ελαφρά διασκευασμένο για τις ανάγκες της άσκησης)